

## СТАНОВИЩЕ

на проф. д-р Силвия Минева

за дисертационен труд на

**Лилия Апостолова Желязкова**

за присъждане

на образователна и научна степен „доктор”

по философия професионално направление:

2.3. Философия (Етика)

на тема:

### **ЕТИЧЕСКАТА ОТГОВОРНОСТ ЗА ДРУГИЯ/ДРУГИТЕ КАТО ПРОБЛЕМ НА ЕТИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ В БЪЛГАРСКОТО УЧИЛИЩЕ (2000-2015)**

Предложеният за публична защита дисертационен труд на Лилия Желязкова е с общ обем 243 страници, структурирани в съдържание, увод, три глави, заключение, библиография и приложения. Списъкът на цитираната и използваната литература съдържа 218 заглавия и интернет източници, от които 166 на кирилица (български и руски език), както и 49 заглавия на английски език.

По темата на дисертацията докторантката има 10 публикации, които са достатъчно, за да се удовлетворят изискванията на закона съгласно този критерий. Приложеният към документацията по защитата автореферат включва обща характеристика на актуалността, целта, предмета, тезата и използваната изследователска методология, описание на дисертационното изложение по глави, справка за неговите приноси и списък с публикациите на докторантката, с което се удовлетворяват изискванията и за автореферирание на дисертационен труд.

Малко са дисертационните трудове в наше време, за които може да се каже, че самата тема е вече принос. Текстът на Лилия Желязкова обаче принадлежи именно към това малцинство, защото темата му е не просто актуална, а общественозначима и в определен смисъл болезнена предвид проблемите и предизвикателствата, пред които е изправено съвременното българско училище, в частност етическото образование на учениците у нас, на което е посветена предложената дисертация. В този смисъл изследването на Желязкова демонстрира не само усета на своята авторка за най-важното и актуалното за това образование, но представлява и първо у нас дисертационно изложение по етика, посветено на проблематика, която досега не е била ясно и отчетливо артикулирана – етическата отговорност като отговорност за

другия/другите, нейната значимост, необходимост и място в образованието на младите хора.

Разбира се, обсъждането на подобна проблематика само по себе си е вече изключително отговорна задача, с която докторантката се е справила успешно благодарение на използвания критически анализ както на базовите концепции за отговорността на авторитетни съвременни автори – представители на различни направления и тенденции в етическата мисъл – Хабермас, Адорно, Макинтайер, Бауман, Левинас и др., така и на иновативни методологически модели за философско образование и различни емпирични изследвания, посветени на ценностните нагласи на младите българи през периода, върху който е фокусирано изследването – 2010-2015 г.

Може да се каже, че това са двете основни „сюжетни” линии на дисертацията, които намират своята пресечна точка в разбирането за интердисциплинарния характер на съвременното образование, предопределил и мястото на етиката в нашата образователна система като „междинно”, „оградено” от модулите по Психология и Право. Същото разбиране е основополагащо за целта на дисертационния труд и неговата теза, на които е посветена уводната му част. В нея докторантката концептуализира необходимостта да се предложи преосмисляне на темата за отговорността в контекста на съвременното етическо образование в българското училище в отговор на неспособността на действащата у нас учебна програма и актуалната етическа образователна ситуация да осигури условия за задълбочена рефлексия на етическата отговорност поради ограничената концептуална рамка, игнорираща обсъждането ролята на Другия в интересубективното отношение. (с.14, 17 -18 от дисертацията). Преодоляването на тази ограниченост авторката на дисертацията търси в проблематизацията на понятието чрез сравнителен анализ между позициите на представителни за европейската етическа мисъл модерни и постмодерни философи.

На възможностите за преосмисляне на темата за отговорността в контекста на нейния образователен потенциал, разпознат от Желязкова като „подпомагане критичната рефлексия на младите хора върху по-фундаменталното питане какво означава да бъдеш човек и как човек постига свободата си като етически субект” (с. 15 от текста), е посветена голямата, основна част от изложението на дисертацията. То е разпределено съдържателно и тематично в три глави, първите две от които предлагат обзорен анализ на състоянието на етическата мисъл в епохата на модерността и постмодерността и нейните водещи концепции по въпросите на отговорността и Другия. Проследявайки развитието на идеите за тях от времето на Просвещението насам докторантката стига до въпросите: „**доколко релевантен е подходът, основаващ се на критическото мислене при**

обсъждането на моралните феномени в клас днес **и самодостатъчен ли е той в претенцията си да разкрие цялата сложност на етическото?** Как чрез чисто рационални процедури може да се гарантира свободната от възможно (авто)манипулиране ориентация в моралните явления, които „са по същество „не-рационални“, ако отново се позовем на З. Бауман (Бауман 2001: 21)? Могат ли „етическите умения и компетентности“ като критерии за етическа образованост да бъдат свеждани единствено и само до сърчното служене с рационални техники и критически мисловни процедури, приложени към толкова специфични и несравними с тези на другите философски области проблеми, каквито се явяват проблемите на морала?“ (с. 154 от дисертацията).

Поставени по този начин, въпросите са показателни не само за настъпилите същностни трансформации в сферата на етическото, свързани с новото виждане за човека, предложено от Сартр, Макинтайър и особено Левинас. Те са показателни и за необходимостта от моделирането и прилагането на нови подходи в съвременното етическо образование, на които е посветена последната, трета глава на дисертацията. В нея вниманието се фокусира върху прагматисткия методологически концепт за етическата образованост на младите хора и отворената за ирационалното, нерепресивна рационалност на методологията „Философия за деца“ на М. Липман като възможности за преодоляване на методологическите проблеми на съвременната философия на образованието. Според оценката на Желязкова тези проблеми са предизвикани от полагането на етическото образование в българското училище изцяло на късномодерната концептуална платформа, пренебрегваща ролята на Другия в интерсубективното отношение в полза на „един Аз-центричен репрезентационистко-рационалистичен епистемен модел, в който свободата е абсолютният битиен модус на Аза.“( с. 185 от дисертацията). На тази основа докторантка достига до заключението, че подобен модел не може да осигури задълбочено проблематизиране на отговорността за/ради Другия поради своята съдържателна недостатъчност и тематична едностранчивост.

Направените в последната глава изводи за проблемите и трудностите, пред които е изправено етическото образование в България, свидетелстват не само за детайлното, задълбочено проучване и познаване на неговото актуално състояние, но и за подчертано практическата ориентация на изследването и неговият стремеж към „запълването на една изследователска празнота, засягаща анализа на българското училищно етическо образование след 1989 година.“(с. 210 от дисертацията). Потвърждение за тази ориентация и стремеж е предложеното в Приложението на

дисертационния труд изложение на емпирични данни за формалната рамка, използваната методология и образователния контекст на моделите, възприети като официални образователни стандарти в различни европейски страни. Изложението на тези модели, свързаните с тях стандарти и емпирични данни, систематизирани в дисертационното приложение предоставят интересен и богат материал за размисъл, сравнение и диагностициране на съвременното състояние на философското, респ. етическо образование в българското училище и неговата релевантност на съвременните образователни реалии в европейски мащаб.

В заключение препоръчвам на уважаемите членове на Научното жури да присъдят на Лилия Желязкова научно-образователната степен „доктор”, като вземат под внимание следните безспорни според мен достойнства на нейния дисертационен труд:

- Първи по рода си научно-изследователски труд, посветен специално на проблемите и нуждите на етическото образование в българското училище от актуализиран прочит на отговорността според етическия ѝ контекст, който да бъде редоположен като равноценен на доминиращите днес правни и общофилософски нейни интерпретации.
- Актуалност и обществена значимост на изследването, предопределени от неговата тема и практическа ориентация към проблемите на етическото образование в българското училище.
- Критическата реконструкция на просвещенското, късномодерното и постмодерното разбиране за етическата отговорност, разкриваща задълбочено, детайлно познаване на водещите модерни и съвременни философско-етически концепции, проблематизиращи отговорността като етическа категория, интересубективността и темата за Другия.
- Открояване на спецификата на етическата отговорност като различна от широко философското и правното понятие за нея въз основа на сравнителен анализ на модерните и постмодерни концепции на европейската етика.
- Сравнително изследване на европейските етически проекти от Просвещението и постмодерната епоха в контекста на действителните етически образователни практики в съвременното българско училище.
- Умело и подходящо структурирано изложение и анализ на методологическите подходи, свързани с училищното образование по етика, основани на сериозен практически опит и професионален усет за тяхната проблематичност.

София

2016

Проф. д-р Силвия Минева